

УДК 374.7

Л. Сігаєва, доктор педагогічних
наук, старший науковий співробітник
відділу андрагогіки Інституту
педагогічної освіти і освіти дорослих
НАПН України

РОЗВИТОК ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ШВЕДСЬКИЙ ДОСВІД

***Анотація.** У статті автор обґрунтовує значущість освіти дорослих для розвитку суспільства, доводить, що призначення освіти дорослих у сучасних умовах полягає у розв'язанні їхніх соціальних проблем, визначає причини відставання розвитку освіти дорослих в Україні від розвинених країн.*

На підставі вивчення психолого-педагогічної літератури автором здійснено ретроспективний аналіз становлення розвитку освіти дорослих у Швеції, яке має глибоке коріння та визначається чотирма тенденціями: постійний розвиток шкіль для дорослих за підтримки урядових структур; постійне вдосконалення професійних знань дорослих; незалежність і добровільність; створення навчальних асоціацій з метою поширення ідеї постійного набуття знань та підтримки дорослих на цьому шляху.

Визначено форми організації освіти дорослих у Швеції: навчальні гуртки, народні університети, вищі народні школи, вечірні школи самонавчання, короткотермінові навчальні курси та роль держави в постійній підтримці щодо можливостей особистісного розвитку дорослої людини.

***Ключові слова:** освіта дорослих, розвиток освіти дорослих, форми організації освіти дорослих у Швеції.*

Л. Сигаева

РАЗВИТИЕ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ: ШВЕДСКИЙ ОПЫТ

Аннотация. В статье автор обосновывает значение образования взрослых для развития общества, доказывает, что назначение образования взрослых в современных условиях заключается в решении их социальных проблем, определяет причины отставания развития образования взрослых в Украине от развитых стран.

На основании изучения психолого-педагогической литературы автором осуществлен ретроспективный анализ становления развития образования взрослых в Швеции, которое имеет глубокие корни и определяется четырьмя тенденциями: постоянное развитие школ для взрослых при поддержке правительственных структур; постоянное совершенствование профессиональных знаний взрослых; независимость и добровольность; создание учебных ассоциаций с целью распространения идеи постоянного приобретения знаний и поддержки взрослых на этом пути.

Определены формы организации образования взрослых в Швеции: учебные кружки, народные университеты, высшие народные школы, вечерние школы самообучения, краткосрочные учебные курсы и роль государства в постоянной поддержке относительно возможностей личностного развития взрослого человека.

Ключевые слова: образование взрослых, развитие образования взрослых, формы организации образования взрослых в Швеции.

L. Sigaeva

DEVELOPMENT ADULT EDUCATION: THE SWEDISH EXPERIENCE

Resume. The article substantiates the importance of adult education for social development, argues that the purpose of adult education in modern terms is to solve

their social problems, identifies causes of backwardness of adult education in Ukraine from developed countries.

Based on the study of the psychological and educational literature authored by a retrospective analysis of the formation of adult education in Sweden, which has deep roots and is defined by four varieties trends: ongoing development of schools for adults with the support of government agencies; continuous improvement of professional skills of adults; independent and voluntary; creation of educational associations to spread ideas of permanent acquisition of knowledge and support to adults along the way.

Defined forms of adult education in Sweden: study groups, people's universities, higher public schools, evening schools learning , short-term training courses and the state's role in the continued support of the opportunities for personal development adult.

Key words: *adult education , adult education development , forms of adult education in Sweden.*

Постановка проблеми. Сьогодні, коли Україна обрала європейський шлях розвитку, цікавим для науковців, на нашу думку, є вивчення та впровадження у практичну діяльність досвіду організації освіти дорослих тих країн, де він здійснюється вдало.

Рівень освіченості працюючого дорослого є індикатором високого рівня життя будь-якої країни. Європейські високорозвинені країни, маючи стабільну і добре організовану систему освіти дорослих, висувають на передній план постійне навчання дорослого працюючого населення протягом усього життя. Освіта дорослих є найбільш мобільною сферою освіти у світі. Визнана на міжнародному рівні потенційна суспільна значущість освіти дорослих

підтверджується очевидними для кожного дорослого чинниками, які характеризують сучасний рівень і темп життя, а саме:

- стрімка динаміка процесів і явищ навколишнього світу, які потрібно розуміти, сприймати, адаптуватися до них;
- зростання щільності інформаційного простору, яке потребує постійного оновлення інформації, уміння працювати з нею, використовуючи сучасні технічні засоби;
- посилення суб'єктної позиції в соціумі, яке полягає у самостійності і відповідальності за власне життєзабезпечення;
- процеси глобалізації, які породжують необхідність причетності кожної окремої особистості не тільки до маленького соціуму і його субкультури, але й до найбільшого – світового співтовариства з його тенденціями в загальній та професійній культурі;
- переосмислення цінностей, в системі яких проявилася значна невідповідність переваг між духовним і матеріальним¹.

Останнім часом у розвитку освіти дорослих все чіткіше простежується соціальна функція. Призначення освіти дорослих полягає у перетворенні внутрішнього світу, адекватному перетворенням зовнішнього світу, і тому підкреслюється її роль у таких соціальних проблемах:

- боротьба з бідністю;
- державна безпека;
- тендерна політика;
- здоров'я і здоровий спосіб життя;
- конкуренція на ринку праці;
- перепідготовка військових;
- освіта для ув'язнених;

---

¹ Сігаєва Л. Є. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Л. Є. Сігаєва. – К.: ЕКМО, 2009. – 44 с.

- нова професія для безробітних;
- соціальна реабілітація інвалідів;
- маргінальні групи населення;
- соціокультурне середовище й екологія;
- інформаційні технології та доступність інформаційних засобів;
- соціальне партнерство як технологія освіти дорослих;
- соціальне замовлення на нову норму взаємодії в суспільних відносинах.

Актуальність теми дослідження визначається у висвітленні причин відставання розвитку освіти дорослих в Україні від технологічно розвинених країн, до яких можна віднести такі:

- відсутність необхідної нормативно-правової бази;
- недостатність наукового обґрунтування освітньої політики в цілому;
- зосередження уваги на проблемах дитячо-юнацької освіти;
- недостатність дослідження зарубіжного досвіду в цій галузі;
- замале число рекомендаційних документів міжнародних організацій з проблем освіти дорослих ².

Саме тому **метою статті** є необхідність проведення порівняльно-педагогічних досліджень, націлених на виявлення позитивного зарубіжного досвіду і впровадження його в практичну роботу ВНЗ та інших освітніх установ в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що освіта дорослих у скандинавських країнах (Данії, Ісландії, Норвегії, Швеції), серед яких не всі є членами Європейського Союзу, має глибоке коріння та свою історію. Досвід організації неформальної освіти дорослих у скандинавських країнах заохочує до його вивчення багатьох учених, які визнають її як особливий феномен освіти дорослих.

---

² Сігаєва Л. Є. Концепція розвитку освіти дорослих в Україні / Л. Є. Сігаєва. – К.: ЕКМО, 2009. – 44 с.

Ретроспективний аналіз освіти дорослих свідчить про те, що перші народні школи у Швеції виникли у другій половині XIX ст. Працювали вони взимку, коли не було сільськогосподарських робіт. Селяни збиралися разом, щоб обмінятися досвідом господарювання та обговорити цікаві питання. Спочатку це відбувалося у формі дружніх бесід, пізніше виникла потреба в систематизації знань. Тому селяни почали об'єднуватися у групи з метою спільного навчання, а також для вирішення соціальних проблем. Такі групи збиралися у церквах, школах, будинках, де було зручно. У цих групах не було «штатних» викладачів та обов'язкової навчальної програми³.

Нині діяльність таких навчальних гуртків набула значного поширення, бо тут можна навчитися спілкування, сформувати професійні навички, а також навчитися брати участь у демократичних процесах, які відбуваються в країні.

Близько 75 % шведів у віці від 18 до 75 років беруть участь у навчальних гуртках. За останні три роки близько 40 % дорослих брали участь в одному або декількох навчальних гуртках. Дорослі люди мають шанс доповнити або розширити власну освіту. Позашкільна освіта дорослих охоплює різні форми культурно-освітньої роботи. Дорослі вчаться, як проводити вільний час з користю для себе і суспільства⁴ с. 61–63.

Щорічно організовуються майже 350 тис. навчальних гуртків, в яких займаються близько 3 млн учасників. Такий спосіб навчання у навчальних гуртках є основою участі громадян у розвитку демократії, оскільки вони вчаться не тільки предмета, а й взаємодії на демократичній основі. Кількість учасників у кількох гуртках коливається від півтора до двох мільйонів.

Понад 100 народних університетів функціонують по всій країні. Ступінь залученості населення в ці форми навчання винятково високий. У країні діє 148

---

³ Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.) : [монографія] / Л. Є. Сігаєва; за ред. С. О. Сисоєвої. – К.: ЕКМО, 2010. – 420 с.

⁴ Pachocinski Ryszard. Współczesne systemy edukacyjne / R. Pachocinski. — Warszawa. — 2000. — 181 s.

вищих народних шкіл, в яких навчаються 40 тис. студентів та 150 тис. курсисток і курсистів на короткотермінових навчальних курсах і гуртках.

Варто нагадати, що все населення Швеції складає трохи більше 8 млн осіб⁵ с. 57–63.

Навчальні асоціації, як і народні школи, підтримуються урядом. Це є інший спосіб організації дорослих для навчання. Лише у Швеції налічується 11 навчальних асоціацій, кількість місцевих відділень по країні перевищує 900. Кожна асоціація має своє обличчя. Разом 11 асоціацій об'єднують 270 різних організацій. Назвемо деякі з них: Асоціація навчання дорослих союзу шведських фермерів Центристської ліберальної партії; Народний університет; Громадянська навчальна асоціація; Навчальна асоціація спортивної конфедерації; Християнська навчальна асоціація та ін.

Кожна асоціація працює за певним профілем, який залежить від типу громадської, професійної чи політичної її спрямованості. Один із напрямів діяльності навчальних асоціацій – організація різних культурних заходів: фестивалів, концертів, публічних лекцій. Близько 160 тис. таких заходів (програм) організовується щороку і відвідується майже 15 млн людей.

У Швеції здійснюється навчання за допомогою різних організацій та об'єднань. Ці осередки реалізують програми доповнення освіти. Вечірні школи самонавчання – це неформальні групи дорослих (5–20 осіб), які разом зустрічаються принаймні 12 разів на місяць. Щороку в роботі курсів бере участь понад 200 тис. осіб. Дорослі люди мають шанс доповнити або розширити власну освіту. Позашкільна освіта дорослих охоплює різні форми культурно-освітньої роботи. Дорослі вчаться, як проводити вільний час із користю для себе і суспільства. Відомо, що Улоф Пальме – колишній прем'єр-міністр Швеції – назвав шведську демократію «демократією навчальних гуртків».

---

⁵ Pachocinski Ryszard. Współczesne systemy edukacyjne / R. Pachocinski. — Warszawa. — 2000. — 181 s.

Швеція сьогодні – суспільство, яке постійно навчається; ідеї неперервної («довічної») освіти сприяють розширенню демократичних прав громадян. Шведи називають тих, хто навчається в народних школах, учасниками, а не учнями⁶ с. 75.

Розвиток освіти дорослих у скандинавських країнах визначається чотирма тенденціями:

перша полягає у постійному розвитку шкіл для дорослих за підтримки урядових структур;

друга (у Швеції) – у відкритості для кожного, хто прагне змінити рід занять, навчитися чогось нового, вдосконалити професійні знання, знайти своє місце в житті;

третья визначається незалежністю і добровільністю;

четверта тенденція полягає у створенні навчальних асоціацій з метою поширення ідеї постійного набуття знань та підтримки дорослих на цьому шляху.

Майже вся система формальної та неформальної освіти у Швеції утримується за рахунок державних коштів. Умови проектування державних грантів затверджено Законом «Про державні субсидії для вільної освіти дорослих». У 1991 р. було створено Шведську національну раду з освіти дорослих, яка реалізує політику в цій галузі. Рада є неприбутковою організацією і об'єднує трьох її членів: Національну федерацію навчальних асоціацій; Федерацію сільських рад; Організацію народного руху вищих шкіл. Усього на освіту дорослих держава щорічно виділяє близько 2,5 млрд шведських крон.

У Швеції виразно простежуються *три види освіти дорослих: традиційна, позашкільна, навчання дорослих для потреб ринку праці*. Традиційна – це, передусім, народні університети та вечірні школи самонавчання.

---

⁶ Давидова В. Д. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / В. Д. Давидова. — К., 2008. — 211 с.

Розвиток освіти дорослих у Швеції можна поділити на три основні періоди. Символом *першого періоду* (до початку 1960-х рр.) вчені називають самоосвіту. Навчальні гуртки (study circles) та народні середні школи (folk high schools) давали нові освітні можливості. Такий соціальний феномен був занадто важливий для суспільства, щоб залишити його освітньому сектору⁷. *Другий період* (кінець 1960-х – середина 1980-х рр.) можна охарактеризувати як процес «побудови шведської моделі освіти дорослих» і збільшення освітніх заходів для дорослих. Тоді ж ухвалено політичні рішення, спрямовані на створення розвинутої системи народної освіти дорослих. Найважливішим компонентом цієї моделі стало забезпечення вільного доступу нових учнів до різних освітніх установ. Нові освітні та фінансові можливості були також створені для боротьби з неписьменністю серед дорослих і для підтримки індивідуальних освітніх планів людей, які є недостатньо грамотними. *Третій період* розпочався з середини 1980-х рр. і триває донині, коли шведський парламент знайшов нові джерела фінансування освіти дорослих (парламент ухвалив створення так званих поновлюваних фондів, відібравши 10 % прибутку у великих компаній на розвиток освіти дорослих і на створення корпоративних освітніх стратегій). До того ж систему підвищення кваліфікації було відділено від міністерства освіти, і її очолила спеціально створена Рада (National Employment Training Board).

Сучасну освіту дорослих у Швеції спрямовано на реалізацію цілей: подолати нерівність між різними верствами населення; сприяти збільшенню можливостей дорослих людей, за допомогою підвищення рівня своєї освіти критично сприймати реальність, брати активну участь у культурному, соціальному та політичному житті демократичного суспільства; навчити дорослих виконувати різноманітні професійні обов'язки, сприяти повній

---

⁷ Tht Swedish National Council of Adult Education [Електронний ресурс]. — Stockholm. — Режим доступу: <http://www.folkbildning.se/page/492/english.htm>

зайнятості населення; надати кожній дорослій людині широкий вибір можливостей підвищити її освітній рівень⁸.

Така політика дуже вплинула на освіту дорослих, пов'язану з роботою, підвищенням кваліфікації та перекваліфікацією.

Розміри заробітної плати і всіх інших видів доходів суворо регламентуються, оскільки саме доходи визнаються основним фактором економічної динаміки та забезпечення соціальної справедливості в країні. Основною рисою політики державного контролю за заробітною платою була і залишається тенденція «вирівнювання» доходів різних суспільних верств населення. Слід зазначити, що рівень заробітної плати в Швеції є одним із найвищих у світі.

Сучасну освіту дорослих у Швеції спрямовано на реалізацію таких цілей:

- подолати нерівність між різними верствами населення;
- сприяти збільшенню можливостей дорослих людей, за допомогою підвищення рівня своєї освіти критично сприймати реальність, брати активну участь у культурному, соціальному та політичному житті демократичного суспільства;
- навчати дорослих для виконувати різноманітні професійні обов'язки, сприяти повній зайнятості населення; надавати кожній дорослій людині широкий вибір можливостей у підвищенні її освітнього рівня⁹.

Народні рухи, державні інтереси і ринкові стимули відіграють свою роль у розвитку сучасної освіти дорослих у Швеції. Народні рухи заповнюють освіту дорослих ідеями загального просвітництва. Державна підтримка уможливорює розвиток дорослої людини. Країна прагне збалансувати фінанси між міністерствами освіти і праці, за допомогою яких відбувається фінансування

---

⁸ Tht Swedish National Council of Adult Education [Електронний ресурс]. — Stockholm. — Режим доступу: <http://www.folkbildning.se/page/492/english.htm>

⁹ Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.) : [монографія] / Л. Є. Сігаєва; за ред. С. О. Сисоевої. – К.: ЕКМО, 2010. – 420 с.

освіти дорослих, розвиток якої у всіх його формах підтримується державою згідно із законодавством від 1980 р.

Характеристика шведської моделі освіти дорослих може визначатися словами: «свобода» і «добровільність». Це слід тлумачити як толерантність, уміння сприймати іншого і поважати його думку.

Висновки. Вплив шведського досвіду на організацію неформальної освіти дорослих в Україні має певні наслідки. Так, дві громади у Полтавській області (села Тарасівка і Лютенські Будища Зіньківського району) та дві у Київській (Новий Корогод і Сукачі Іванківського району) протягом двох років створювали у своїх селах різні навчальні гуртки: мистецькі, просвітницькі, оздоровчі тощо з використанням принципів організації неформальної освіти у Швеції. Проект «Громадянська просвіта для успішної громади» впроваджувався у 2012–2014 рр. Ресурсним центром ГУРТ за фінансової підтримки Forum Syd (Швеція).

Було створено творчий гурток «Надвечір'я», члени якого є учасниками пісенного колективу, а вже від нього – підгуртки: жіночий колектив «Сузір'я» та чоловічий ансамбль «Подорожник», який займався організацією ремонту доріг в селі. А в Тарасівцях жінки, які печуть короваї, створили гурток «Тарасівська випічка»[4]. Шведський досвід організації неформальної освіти дорослих є ефективним в Україні, який дає змогу реально вирішувати проблеми громади. Поширення його в Україні є не лише доцільним, а і необхідним для розвитку громадянського суспільства та демократії.

Перспективи подальшого розвитку у цьому напрямі. Демографічна ситуація в Україні потребує ширшого залучення дорослого населення до освітніх процесів, зокрема пов'язаних із здобуттям нової професії, кваліфікації.

Отже, унікальна модель організації та розвитку освіти дорослих в Швеції становить інтерес для вітчизняних дослідників і потребує детального вивчення з метою використання та поширення цього позитивного досвіду в Україні.